

ŁOŻKO (112) *sb n*

-ó- (6), -o- (2); -ó- *Oczko* (4), *SarnStat*, *GosłCast*; -o- *OpecŻyw* (2); *końcowe o jasne*.

sg N łóżko (12). ◇ *G* łóżka (18), łóżku (1) *PatKaz III*. ◇ *A* łóżko (32). ◇ *I* łóżki(e)m (8). ◇ *L* łóżku (33) [w tym: łożyku (1) *OpecŻyw*]. ◇ *pl* *A* łóżka (2). ◇ *I* łózkami (1) *SkarKazSej*, łóżki (1) *RejZwierc*. ◇ *L* łózkach (4).

Sł stp notuje, Cn s.v. łoże, Linde XVI – XVIII w.

1. *Urządzenie służące do spania i leżenia; anaclinterium, grabatus, Vulg, PolAnt, Calep; lectus Vulg, PolAnt, Cn; lectulus Calep, Cn; scimpodion, sponda, torulus Calep; cubile, lectica, torus Cn (111) : OpecŻyw 19; Niektorzy ludzie chcąc być czyłci/ zawsze łobie czinią łóžko łtego drzewka [z włoskiej wierzby]/ albo ie kładą włożko á czini ie iakoby wałachy. *FalZioł I* 16d; *LibMal 1544/92, 1547/133v, 1551/160, 163v*; ya cyebye nędznik wyecznye chwalić mulfę/ Ná łófkku y w powłtányu cyebye wlpomináyac. *LubPs Pv*; Wefzli potym do domku álic pełno wżzego/ [...] Łozko łtoi chędogye á kołderká ná nim/ Lilium konwálium w głowach łtoi zá nim. *RejWiz 65*; Otho ty piękny iefteś miły moy/ y ozdobny. Łozko náłfe kwitnące [*lectulus noster floridus*] *Leop Cant 1/15*; pokropiłam łóžko moie Mirrą y Aloe [*adpersi cubile meum myrrha et aloë*]/ y Cynámonową wodką/ podz vżywaymy miłości [...] aż do dnia. *Leop Prov 7/17, 7/16, Matth 9/6; BibRadz Luc 5/18, 19; WyprKr 100*; Gánią iefzće ci łtharczy w nas wiele rzeczy/ [...] iż ich oni w młodości nie czynili/ iáko vbierać łie ciepło młodemu/ iędzić ná wozie/ wozić łóžko s łobą *GórnDworz Iv*; piłmo vczy ábychmy łego łtrzegli/ áby nas gniew Páńłki iefzće ná łóžku náłzym nie záłtál. *RejPos 75v, 76, 192v, 234, 253v, 309 [2 r.]; HistLan C3v*; Nadobne wirłzyki łácińłkie ieden táłke łpokoyny pan nád łóžkiem był łobie kazał nápiłac *RejZwierc 164, 50, 105, 160v; BudNT Mar 2/4, 9, 11, 12; Oczko 28, 28v; Szopá zgniła była tám [w Betlejem] páłacem/ łtáynia pokoiem/ žłob łóžkiem/ drábiny namiotem/ šíáno pościelą/ Iozeph włzytkim dworem. SkarŻyw 27; [šw. Maryja z Egnijej] kazała łobie łóžko przed ołtarzem w kołłciele zgotowác *SkarŻyw 583, 21, 107, 140, 161, 165 (19)*; Toral – Kołdra włzelyaka dona kricią łozka. *Calep 1073b, 146a, 207a, 460b, 588b, 1000a (7); LatHar 159; WujNT Mar 2/9, 11, 12, Luc 5/18, 19 (7); SarnStat 1315; SkarKazSej 668b, 704b; GosłCast 23*.**

łożko do czego (2): *Anaclinterium* – Łozko do przełzqipianią południowego. *Calep 66b; Scimpodion* – Małe łóžko do przełspania łie wednie. *Calep 954a*.

W porównaniu (1): Iáko łię drzwi obráćiá ná hakoch/ tak łeniwiec ná łóžku łwoim [*super lectulo suo*]. *BibRadz Prov 26/14*.

W charakterystycznych połączeniach: łożko chędogie, grube, kwitnące, nędzne, malowane, małe, paniejskie, proste lipowe, połudienne, składane, twarde, usłane złotem; łożka (swego) ustąpic [komu]; łożko czynić, opuścić, postawić, pokrapiac [czym], pokropić [czym], wozić (2), zgotowác; na łożko wstąpic; na łóžku należć [kogo], nie umierać, obracać się, (przy)nieść [kogo] (3), skończyć, zastać [kogo]; nad łóžkiem napisać [co] (3); od łóžka nie odejść; w łóžko wložyc [kogo]; z łóžka dostać [co], kazać się znieść, porwać się (2), zjąć [kogo]; z łóžkiem jechać, spuścić [kogo].

W połączeniach szeregowych (2): *GórnRożm L3v*; zbuduyemy mu komorkę/ połstawmy łóžko/ łtolik i łwiecznik *SkarKaz 454b*.

Zwroty: »do łożka iść« (1): Wyfzedszy tedy z wanny/ [chory] niech fye dobrze odzieie/ y tak ciepło wodą rozpárzóny/ zaráz do łożká fzedfzy/ połóży y nákrýie: áby fye duchy wzrufzone vfpokoic/ á ciało rozgrzané zápoic mogło. *Oczko* 27v.

»kłaść się, kłaść [kogo], leżeć, leżący na łożku« = *ponere in grabatis Vulg, PolAnt; iacens in lecto Vulg* [szyk zmienny] (1:2:6:2): *Leop Matth* 9/2; *BibRadz Act* 5/15; *BielKron* 74; *RejPos* 233v; *RejZwierc* 105; Cefarz Otto trzeci názwany dlá wielkich cnot *Mirabilia mundi*/ ná łożku Romuáldá leżał. *SkarŻyw* 573 marg; [św. *Maryja z Egnijej*] Snu cielefne⁸⁰ bárzo máło vzywáá: rzadko fię ná łożku fwym/ ná którym nic nie było okrom słomy/ kładlá *SkarŻyw* 581, 589; *Triclinium* – Komora w iakiei ftarzi iadali liezac na trzech łożkach. *Calep* 1085a; *WujNT Mar* 2/4, *Act* 5/15.

»na łożku odpocząć, odpoczywać« [szyk zmienny] (2:1): Czemu leżyfs tu w chléwie niebiefká perelko? na tak gruby^m łożyku [!]/ czemu odpoczywáfs? *OpecŻyw* 19; Niechay przydzie pokoy/ niech odpoczywa ná łożku swoim [*requiescat in cubili suo*]/ który chodzil w profiocie fwey. *Leop Is* 57/2; *Oczko* 28.

»paść na łożko« = *o śmiertelnej chorobie* (1): Lecz Mędrzec mowi: Dżis kto krolem á iutro vmrze/ y sftáie fię prochem. Krolował Alexánder y krole pod fię mocne y wielkie/ mowi pímo/ podbił: á potym padł ná łożko/ y vmárl. *SkarKaz* 637.

»łożka [czyjego] pilnować« = *spełniać osobiste posługi przy kim* (1): wpadł w wielką niemoc on Osbernus. ziąką mu ochotą służył/ łożká iego pilnując S. Anzelmus/ to fię wypowiedziec nie może. *SkarŻyw* 333.

bibl. »posłać, złożyć [kogo] na łożko« = *ukarać chorobą* (2): Ale oto iá ia [Bóg] posłę ná łożko ná iey [*Ecce mittam eam in lectum Vulg Apoc* 2/22]/ á ty ktorzy fię z nią fcudzołożyli/ ná vdřęczenie okrutne/ iefli pokuthy czynic nie będą od fpraw swoich *RejAp* 31, 31v.

»przy łożku [czyim] siedzieć, siedzenie« (1:1): tám było poznác corki iey Euftochey ku mátcie miłość/ w vftáwicznych posługách/ y przy iey łożku siedzeniu. *SkarŻyw* 142, 589.

»łożko słać« (1): Eufrázya máiac lat dwánáście/ záczeńá wietfzą furowość żywotá. [...] wftyki posługi síostrom czynilá/ chędożyła iadálná [!] izbę/ łożká słáá *SkarŻyw* 225.

»u łożka służyć« = *opiekować się chorym* (1): [św. *Anzelmus*] Ofobliwie niemocnych bráciey pilnował y o chorobách fię ich pilnie pytał/ íam v łożká służył *SkarŻyw* 333.

»na łożku spać, sypiać« = *dormire in cubicule PolAnt* [szyk zmienny] (2:1): *BudBib* 2.Reg 4/5; wiedziec nikt nie mógł/ iefli kiedy [św. *Małgorzata*] ná łożku fypiaá. bo iá záltawano/ ná ziemi/ ná fkorze/ á zkámieniem wgłowách leżącá. *SkarŻyw* 161, 332.

»wstąpić na łożko« (1): Iefli wnidę w przybytek domu twego: iefli wftąpię ná łożko pościeli moiey [*si ascendere in lectum strati mei*]. [...] I damli odpoczynek czáfom moim: álefs znajde [!] miejsce Pánu/ przybytek Bogu Iakobowemu. *Leop Ps* 131/3.

»złożyć nogi na łożku, włożyć nogi na łożko« [szyk zmienny] (2:1): *HistJóz* E3v; *BielKron* 19; Y tak im błogosłáwiąc/ y onych náuczáiac y rofkazanie dáiac/ áby żyli w boiázni Bozey/ á czekali obiecánego Krolá znarodu fwego/ włożył [*Jakub*] nogi ná łożko y vmárl *SkarŻyw* 349.

Wyrażenia: »głowa łożka« (1): [*Seduleus tak pisze o Maryjej*] yłz przy glouy yey lofku byla lybrarya kłyżąg pelna *PatKaz III* 143.

»łożko pościeli« (1): *Leop Ps 131/3 cf »wstąpić na łożko«.*

Zestawienie: »łożko francuskie« (1): *Łofko franczułkie fkladane male, ktore w Colebcze v K. Iei Mczi bywa WyprKr 101.*

Szereg: »łożko i pościel« = *lectulus ac grabatus PolAnt, Vulg [szyk 1:1] (2): BibRadz Act 5/15; ná vlíce wynafzáli niemocene/ y kładli ie ná pościelách y łożkách [et poneret in lectulis ac grabatis] WujNT Act 5/15.*

W przeni (1) : (A przeto) gniewaycie lie á niechcieycie grzędzić w tym czo myflicie w ferczach wałzych/ á w łożku ferdecznym [*in cordibus vestris, in cubilibus vestris*] skruczę pokuty fwięthey trzymaycie. *WróbŻołt 4/5.*

2. anat. *Błona tworząca rodzaj worka, w której rozwija się płód w łonie matki (1) :* *Secundae arum, lectus in quo infans intra uter^{um} iacet, Das burdlein. Łofko wktorym dzyećyę lyeży wżywoćy. Hymen pro eodem folliculo in quo puer nascitur involutus Murm 62.*

Synonimy: **1. pielesz; 2. sekundina.**

Cf **ŁOŻE, ŁOŻNICA, ŁOŻYSKO**